

*Н. Г. Фатюха,
к. е. н., доцент кафедри фінанси і кредит
К. В. Наливайко,
студентка 3 курсу групи ФЕУ-113*

Запорізького національного технічного університету, м. Запоріжжя

БОРГОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ТА ПОТОЧНИЙ СТАН

*N. G. Fatiukha,
Candidate of Economic Science, associate professor, associate professor of finance and credit
K. V. Nalyvaiko,
student group FEU-113 Zaporizhzhya National Technical University, Zaporizhzhya*

PROMISSORY SAFETY OF UKRAINE: THEORETICAL ASPECT AND CURRENT STATUS

Стаття присвячується питанню боргової безпеки України, зокрема стану державного боргу країни протягом останніх років. Запропоновані напрями вирішення проблеми боргової безпеки України.

The article is dedicated to the question of promissory safety of Ukraine, in particular to the state of national debt of country during the last years. Directions of decision of problem of promissory safety of Ukraine are offered.

Keywords: *promissory safety, national debt, indicators of promissory safety.*

Ключові слова: *боргова безпека, державний борг, індикатори боргової безпеки.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний економічний розвиток України характеризується стрімким збільшенням обсягів державного боргу, що є причиною зростання боргового навантаження в країні і, як наслідок, погіршення стану боргової безпеки, що негативно позначається як на самостійності держави та і на рівні життя населення. Без належного вирішення боргової безпеки є безперспективність покращення економічного зростання країни та демократизація життя суспільства. Суверенність держави прямо пропорційна її економічній самостійності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми боргової безпеки широко розглядаються як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Серед українських науковців, які здійснили ґрунтовні дослідження питань боргової безпеки України та провели аналіз її стану на основі відповідних індикаторів, варто відзначити О. Барановського, В. Козюка, Н. Кравчук, С. Марченко, О. Царука.

Дана стаття присвячується дослідженню впливу державного боргу на боргову безпеку країни, виявленню основних тенденцій його формування та запропоновані шляхи оптимізації боргової безпеки України.

Постановка завдання. Визначити сутність боргової безпеки України, її стану, особливостей оцінювання; дослідити державний бюджет України як основний фактор виникнення боргу та надати рекомендації щодо підвищення рівня боргової безпеки країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Боргова безпека країни є досить складним та суперечливим явищем, оскільки існує багато підходів до визначення її сутності [1].

Зокрема під борговою безпекою розуміють такий рівень внутрішньої і зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи [1].

Однак, незважаючи на всю важливість питання боргової безпеки, на сьогодні методи регулювання та контролю боргового навантаження є недостатньо розробленими. «Клаптикова» методологія перешкоджає

ефективному управлінню борговим навантаженням на населення та сприяє послабленню фінансового суверенітету.

До основних факторів, що впливають на рівень боргової безпеки, належать: стан нормативно-правової бази, що регламентує формування державного боргу і використання запозичених коштів; загальний обсяг, структура боргових зобов'язань, динаміка державного боргу; перелік наявних і потенційно можливих боргових інструментів, а також фактичні пропорції між ними і можливість диверсифікації ринку державних цінних паперів; офіційний валютний курс і темпи зростання ВВП; існуюча система управління державним боргом [2].

Згідно з Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013р. № 1277 було затверджено Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, де офіційно визначено дев'ять складових економічної безпеки та їх граничні значення в Україні, серед яких показники боргової безпеки:

- відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП;
- відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП;
- середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку;
- індекс ЕМВІ (Emerging Markets Bond Index) + Україна (розраховується як середньозважений серед єврооблігацій України до прибутковості облігацій Казначейства США (в базисних пунктах для всього ринку і окремо по облігаціях кожної країни);

- відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу [3].

Проблему боргової безпеки неможливо розглядати без прив'язки стану державного і гарантованого державою боргу.

У 2014 році порівняно з 2012 зріс державний і гарантований державою борг на 69,8 млрд.грн. або 13,5%, з нього державний і гарантований державою зовнішній борг зменшився на 10,4 млрд.грн. або на 3,4%, а державний і гарантований державою внутрішній борг збільшився на 80,2 млрд.грн. або 38,8%.

Таблиця 1.
Аналіз державного та гарантованого боргу України за 2012-2014рр., млрд.грн.

Показник	2012	2013	2014	Відхилення	
				абсолютне 2014р. від 2012р., млрд.грн	відносне, 2014р. у % до 2012р.
Державний і гарантований державою борг:	515,5	584,4	585,3	69,8	13,5
— державний і гарантований державою зовнішній борг	308,9	300,3	298,6	-10,4	-3,4
— державний і гарантований державою внутрішній борг	206,5	284,1	286,7	80,2	38,8
Державний борг:	399,2	480,2	480,1	80,9	20,3
— зовнішній борг	208,9	223,3	222,4	13,5	6,5
— внутрішній борг	190,3	257,0	257,7	67,4	35,4
Гарантований державою борг:	116,3	104,2	105,2	-11,1	-9,6
— зовнішній борг	100,1	77,0	76,2	-23,9	-23,9
— внутрішній борг	16,2	27,1	29,0	12,8	78,9

Збільшення обсягів державного і гарантованого державою боргу протягом 2012-2014 років пояснюється наступними чинниками:

- в 2012 році продовжувалася політика державної фінансової підтримки для стимулювання розвитку економіки, що призводило до формування великих дефіцитів бюджету [4];

- у 2013 році боргове фінансування високого дефіциту державного бюджету, випуск ОВДП для підтримки державних підприємств та банків призвели до стрімкого зростання рівня державного боргу [5];

- в 2014 році зростання державного боргу було зумовлене важкою політичною кризою та військовим конфліктом, що тривав весь 2014 рік та наразі продовжується, глибокою економічною рецесією,

що викликана необхідністю переформатування економічних зв'язків, наявністю соціальних та інших зобов'язань держави, обов'язкових для виконання незважаючи на економічну нестабільність [6].

Одним із показників, який застосовується для визначення стану боргової безпеки, є співвідношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП.

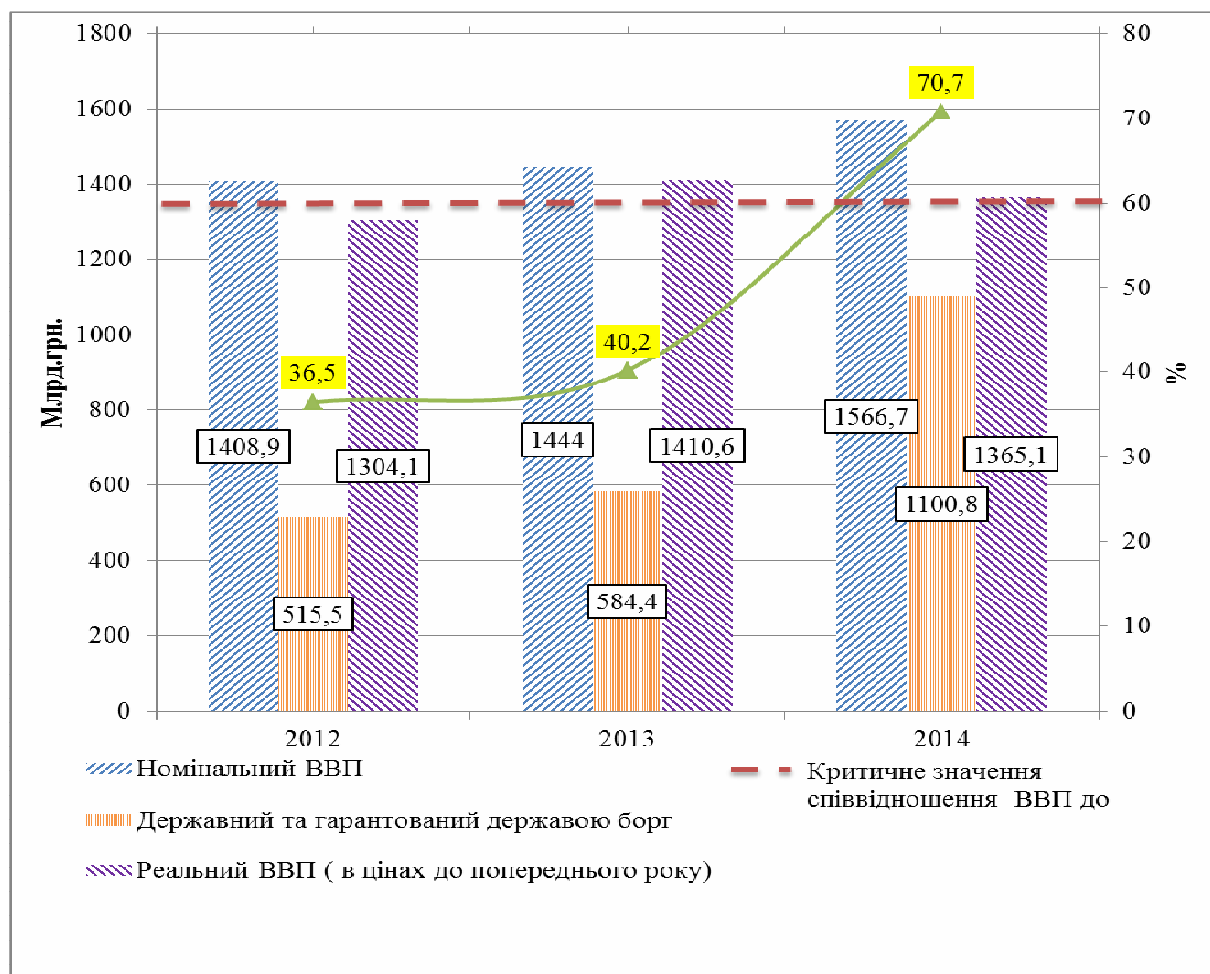

Рис. 1. Структура номінального, реального ВВП, державного та гарантованого державою боргу та співвідношення ВВП до державного і гарантованого державою боргу 2012-2014 років
[Складено авторами самостійно за даними 7;8;9;10;11;12]

Протягом 2012-2014 років відбувається зростання номінального ВВП, також спостерігається зростання реального ВВП, однак 2014 рік характеризується його зниженням, державний і гарантований державою борг збільшується і, як результат, співвідношення ВВП до державного і гарантованого державою боргу наближується до свого критичного значення, а у 2014 році взагалі перевищує його.

Для вирішення проблеми боргової безпеки України можна провести ряд заходів, які умовно можна розділити на законодавчі та практичні.

У законодавчій сфері було зроблено ряд важливих кроків для вирішення проблеми боргової безпеки:

- Верховною Радою України прийнято Закони України «Про зміни до Державного бюджету України на 2015 рік» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення»;

- для зниження боргового навантаження заплановано достатньо жорсткі заходи з покращення первинного структурного розширеного сальдо бюджету;

- започатковано реформування чинної системи цін для населення з метою скорочення витрат на покриття дефіциту НАК «Нафтогазу України»;

- урядом України та Міжнародним Валютним Фондом започаткована нова програма взаємодії в рамках Механізму розширеного фінансування (EFF) [8].

Щодо практичних заходів, то вони можуть бути наступними:

- запропонувати кредиторам можливість негайного погашення деякої частини боргу, наприклад, до 10-15 % його номінальної суми. За цих умов, кредитори, як правило, більш охоче погоджуються на списання номінальної суми боргу;

- здійснити операцію із зворотного викупу облігацій після проведення реструктуризації;
 - посилення взаємодії України з іншими міжнародними фінансовими інститутами та урядами країн для формування потоку іноземних інвестицій, перезапуску економіки та збільшення доходів бюджету;
 - активізація структурних реформ у секторі загальнодержавного управління, спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, переходу від пасивного залучення коштів на фінансування дефіциту бюджету до системного управління боргом;
 - посилення прозорості державних фінансів за рахунок введення паралельного обліку операцій та боргових зобов'язань установ, дефіциту бюджету за касовим методом та методом нарахувань для сектора загальнодержавного управління, законодавчого уточнення сутності видів та обліку квазіфіскальних операцій, що здійснюються в цьому секторі;
 - вдосконалення механізму надання державних гарантій в Україні шляхом встановлення верхньої межі відповідальності Уряду при настанні гарантійного випадку та кількісних обмежень їх обсягу.
- Підвищення рівня координації у сфері боргової безпеки між Урядом, Національним банком України, Міністерством фінансів України, Державною службою фінансового моніторингу України [8].

Висновки та перспективи подальших розробок. Боргова безпека країни — досить складне та суперечливе явище, оскільки існує багато підходів до визначення її сутності. В Україні дотепер не існує загальнодовизнаної методики розрахунку стану боргової безпеки держави. Проте уже зроблено перші кроки у цьому плані.

Дослідивши проблематику боргової безпеки, можна зробити висновок, що тенденція до зростання державного боргу України простежується упродовж останніх років, що пов'язано з високими валютними ризиками зовнішньої заборгованості, нестабільною ситуацією з рефінансуванням боргів попередніх років, а також тиском боргових виплат на державні фінанси.

У період 2012-2014 рр. простежується тенденція погіршення стану боргової безпеки шляхом збільшення обсягів запозичень, їх «дорогого» обслуговування та нераціонального використання залучених коштів.

Протягом 2012-2014 року відбувається зростання розмірів державного і гарантованого державою боргу через збільшення як внутрішніх, так і зовнішніх запозичень, а також непогашених запозичень минулих періодів.

На сьогодні стратегічним завданням боргової політики є пошук оптимального співвідношення між борговим та податковим фінансуванням бюджетних видатків. Для зниження боргової залежності України і ефективного використання кредитів доцільно забезпечити прозорість і цільове використання грошових ресурсів, отриманих від міжнародних фінансових організацій та на основі двосторонніх угод з іншими державами; забезпечити ритмічне обслуговування і повернення боргів; удосконалювати процедуру визначення ліміту зовнішнього боргу на поточний рік; розробити довгостроковий прогноз індикаторів боргової безпеки, диференціювати по роках граничні значення боргової безпеки.

Література.

1. Тома Ю.А. Оцінювання рівня боргової безпеки держави: практика та проблематика / Ю.А. Тома // Збірник студентських наукових робіт. – Вип. 3 – 2014 р. – С.6-10. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: [http://oneu.edu.ua/pages/cath/finans/files/stud_sbormik_3\(2014\).pdf](http://oneu.edu.ua/pages/cath/finans/files/stud_sbormik_3(2014).pdf)
2. Троцька В.М. Боргова безпека України / В.М. Троцька // - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/901>
3. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/articles/2015/167/5.pdf>
4. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України за 2012 рік // Міністерство фінансів України - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>
5. Звіт Міністерства фінансів України "Про виконання Державного бюджету України за 2013 рік"- [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=397457&cat_id=53608
6. Кравчук Н.Я. Фінансова безпека: навчально-методичний посібник / Н.Я. Кравчук, О.Я. Колісник, О.Ю.Мелих – Тернопіль: ТНЕУ – 2010 р. – с.133-156 - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/584/1/book%20%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0.pdf>
7. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України за 2013 рік // «Урядовий кур'єр» - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-2013/>
8. Аналіз сучасного стану державного боргу та ключові напрями забезпечення боргової безпеки України - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/derzh_borg.pdf
9. Валовий внутрішній продукт України - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>
10. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/?2012>

11.[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/?2013>

12.[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/?2014>

References.

1. Toma, Yu.A. (2014), "Otsiniuvannia rivnia borhovoї bezpeky derzhavy: praktyka ta problematyka", *Zbirnyk studentskykh naukovykh robit*, vol. 3, pp.6-10, [Online], available at: [http://oneu.edu.ua/pages/cath/finans/files/stud_sbornik_3\(2014\).pdf](http://oneu.edu.ua/pages/cath/finans/files/stud_sbornik_3(2014).pdf)

2. Trotska, V.M. "Borhova bezpeka Ukrainy", [Online], available at: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/901>

3. [Online], available at: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/articles/2015/167/5.pdf>

4. Ministry of Finance of Ukraine, "Informatsiia Ministerstva finansiv Ukrainy shchodo vykonannia Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy za 2012 rik", [Online], available at: <http://www.minfin.gov.ua>

5. Ministry of Finance of Ukraine, "Pro vykonannia Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy za 2013 rik", [Online], available at: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=397457&cat_id=53608

6. Kravchuk, N.Ya. Kolisnyk, O.Ya. and Melykh, O.Yu. (2010), *Finansova bezpeka: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Financial security: Textbook], TNEU, Ternopil, Ukraine, pp.133-156, [Online], available at: <http://dspace.tneu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/584/1/book%20%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0.pdf>

7. Ministry of Finance of Ukraine, "Informatsiia Ministerstva finansiv Ukrainy shchodo vykonannia Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy za 2013 rik", «Uriadovi kurier», [Online], available at: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-2013/>

8. "Analiz suchasnoho stanu derzhavnoho borhu ta kliuchovi napriamy zabezpechennia borhovoї bezpeky Ukrainy", [Online], available at: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/derzh_borg.pdf

9. Ministry of Finance of Ukraine, "Valovi vnutrishnii produkt Ukrainy", [Online], available at: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>

10. [Online], available at: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/?2012>

11. [Online], available at: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/?2013>

12. [Online], available at: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/?2014>

Стаття надійшла до редакції 18.02.2016 р.